

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА
НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

Зоря С. П., к.е.н., доц. кафедри, Полтавська державна аграрна академія

У статті досліджено сутність та призначення фінансового посередництва на грошовому ринку. Здійснено систематизацію наукових поглядів вітчизняних вчених-економістів стосовно сутнісно-змістовного наповнення категорії «фінансове посередництво». Запропоновано авторське визначення терміна фінансове посередництво. Удосконалено класифікацію фінансових посередників в залежності від можливості впливати на пропозицію грошей в обігу. З'ясовано роль фінансового посередництва в контексті підвищення ефективності розміщення інвестицій та стимулюванні діяльності господарюючих суб'єктів. Визначено модель структурної організації фінансового сектору України. Досліджено особливості функціонування банків та страхових компаній як провідних суб'єктів фінансового посередництва на грошовому ринку України.

The paper studies the essence and purpose of financial intermediation in the money market. The systematization of scientific views of local scientists and economists substantially meaningful content-category "financial intermediation". The author 's definition of the category of "financial intermediation". Improved classification of financial intermediaries, depending on the possibility to influence the supply of money in circulation. The role of financial intermediation in the context of improving the efficiency of investment placement and stimulation of economic entities. Determine the model of the structural organization of the financial sector of Ukraine. The features of the functioning of banks and insurance companies as the leading actors of financial intermediation in the monetary market of Ukraine.

Постановка проблеми. Реальний стан економіки в Україні, важливість відновлення інвестиційного клімату та економічного зростання, підвищують актуальність дослідження питань, як із практичної так і теоретичної точки зору, стосовно формування ефективно функціонуючого фінансового ринку, ключове значення на якому відводиться фінансовому посередництву, що здатне не лише здійснювати акумуляцію тимчасово вільних фінансових ресурсів населення, а й сприяти підвищенню ефективності розміщення інвестицій та стимулюванні діяльності господарюючих суб'єктів. В підсумку, важливим орієнтиром та результативним показником діяльності фінансових посередників є збалансування попиту й пропозиції на фінансові ресурси, шляхом формування економічної кон'юнктури на грошовому ринку та сприяння прибутковості фінансових активів і добробуту населення і цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням економічної сутності та призначення фінансового посередництва на грошовому ринку присвячена значна кількість праць як вітчизняних так і зарубіжних вчених-економістів, зокрема мова йде про таких науковців як Савлука М. І. [7],

Васенко В. К. [1], Еша С. М. [3], Школьник І. О. [10], Мороза А. М. [7], Лазепко І. М. [7], Зимовця В. В. [4], Унинець-Ходаківської В. П. [8] та інших.

В той же час, не дивлячись на значну кількість публікацій, присвячених проблематиці фінансового посередництва, аналіз наукової літератури показав відсутність єдиного підходу як до самого визначення категорії «фінансове посередництво» так і до ролі фінансових посередників, що вимагає уточнення та систематизації.

Постановка завдання. Метою проведення даного дослідження є з'ясування теоретичних основ фінансового посередництва на грошовому ринку, зокрема, визначення його сутності, значення, базових функцій, місця фінансових посередників у фінансовій системі країни, а також стану фінансового посередництва за окремими показниками з метою формування перспективних напрямів його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий ринок – одна з найважливіших сфер національної економіки, де відбуваються формування та розподіл фінансових ресурсів і шляхом діяльності його учасників забезпечуються накопичення та розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодія виробників і споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами. В той же час, забезпечення фінансової стабільності та динамічного розвитку фінансового ринку є неможливим без можливості опосередкованого фінансування, ключову ланку на якому займає фінансове посередництво.

Головним призначенням фінансових посередників є забезпечення фінансування діяльності економічних суб'єктів та перерозподілу капіталу в суспільстві, що в результаті формує сприятливі умови для ефективного функціонування реального сектора економіки та прискорення кругообігу капіталу в процесі господарювання [1, с. 19].

З огляду на відсутність єдиного підходу щодо визначення терміну «фінансове посередництво» та з метою удосконалення сутнісно-змістовного наповнення даної категорії розглянемо деякі з них. Так, у господарському кодексі України зазначено, що фінансовим посередництвом є діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством [2]. Васенко В. К. фінансове посередництво трактує як професійну діяльність на фінансовому ринку, яка потребує отримання дозволу, спрямована на залучення коштів клієнтів на добровільних засадах на комісійній, інвестиційній або іншій основі, передбачає їх інвестування у фінансові активи з метою отримання прибутку і виплати його обумовленої частини клієнту [1, с. 44].

Еш С. М. визначає фінансове посередництво як діяльність фінансових посередників, направлена на допомогу приватним особам, що мають заощадження, перетворити їх на капітал і вкласти у різні підприємства, диверсифікуючи при цьому ризик [3]. В той же час, на нашу думку, де досить доречним у даному визначенні є акцент на диверсифікації ризику, враховуючи те, що мінімізація фінансових ризиків безпосередньо являється однією із ключових переваг фінансового посередництва.

Досить лаконічним є визначення фінансового посередництва Савлука М. І., яке розглядається як діяльність з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед позичальників-витратників [7, с. 538].

Узагальнюючи вище наведене, на нашу думку, під фінансовим посередництвом слід розуміти опосередковану діяльність фінансових установ, що ґрунтується на залученні та розміщенні фінансових ресурсів з метою задоволення потреб суб'єктів господарювання та стимулювання розвитку економіки в цілому на основі управління капіталом в процесі реалізації фінансових послуг.

Враховуючи особливості функціонування фінансового ринку в Україні, найбільш доцільним з практичної точки зору є поділ фінансових посередників на дві групи – рис. 1.

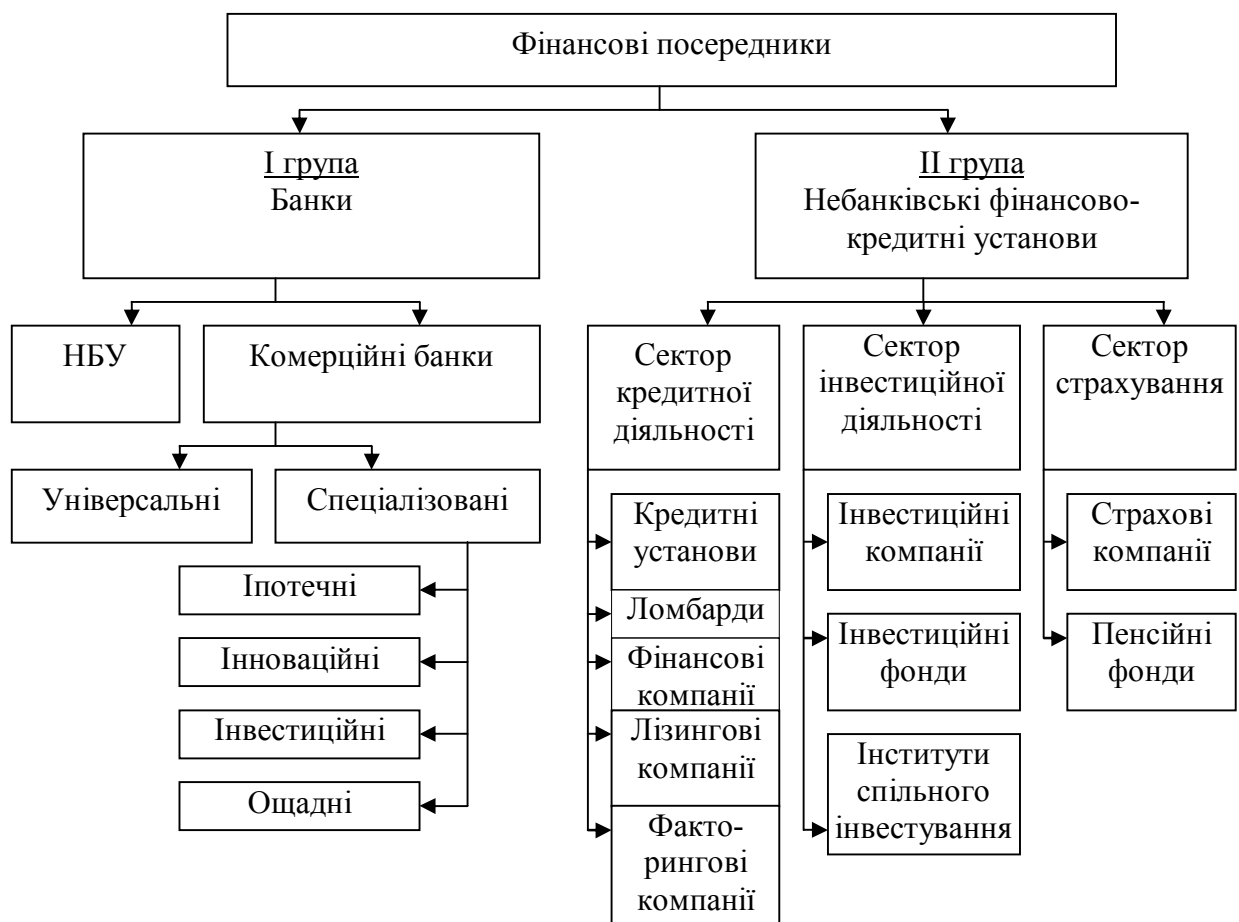

Рис. 1. Класифікація фінансових посередників в Україні
Удосконалено автором на основі [10, с. 137 – 142]

До першої групи відносяться банки, як провідні посередники фінансового сектору, що здатні впливати на пропозицію грошей в обігу, а до другої групи – небанківські фінансово-кредитні установи (парабанки). У відповідності до дворівневої банківської системи у першій групі виділяють Національний банк України та комерційні банки (універсальні та спеціалізовані). Для розмежування фінансових посередників у відповідності

до наданих послуг, у другій групі доречним є виділення трьох секторів (напрямів) діяльності, а саме сектор кредитної діяльності, сектор інвестиційної діяльності, сектор страхування.

Фінансові посередники відіграють важливу роль у функціонуванні грошового ринку, а через нього – у розвитку ринкової економіки, їх економічне призначення полягає у забезпеченні базовим суб'єктам грошового ринку максимально сприятливих умов для їх успішного функціонування. Тобто функціонально фінансові посередники спрямовані не в середину фінансової сфери, не на самих себе, а зовні, на реальну економіку, на підвищення ефективності діяльності її суб'єктів [8, с. 47].

Враховуючи багатогранність класифікації фінансових посередників та сегментації ринків, на яких вони представляють свої фінансові послуги, не менш важливим є визначення ролі та функцій фінансового посередництва. Систематизація провідних вчених-економістів, як теоретиків так і практиків, дала можливість виділити головні з них:

- трансформація заощаджень;
- забезпечення перерозподілу капіталів шляхом надання фінансових послуг (забезпечення мобільності капіталу);
- збалансування попиту та пропозиції (формування економічної кон'юнктури на грошовому ринку);
- диверсифікація відсоткових ставок, ризику, витрат;
- створення сприятливих умов для розвитку інфраструктури фінансового ринку;
- підвищення дохідності активів базових суб'єктів на основі професійного відбору об'єктів інвестування, економії, моніторингу та контролю за діяльністю позичальників.

У сучасних умовах в розвинутих країнах сформувалися три основні моделі структурної організації фінансового сектору, в якому функціонують фінансові посередники – ринково-орієнтована (характерною ознакою якої є наявність своєрідного балансу в розвитку банківських і небанківських фінансових установ), банківська (провідну позицію займають банки) та змішана (поєднання двох груп фінансових установ).

Виходячи із домінуючого обсягу активів, переліку виконуваних операцій та послуг комерційних банків України в порівнянні із іншими небанківськими фінансово-кредитними установами, можемо говорити про банківську модель організації фінансового сектору в Україні. Так, за підсумками 2014 р. банківська система України налічує 163 банки [6], які мали ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій. Не дивлячись на значне скорочення чисельності банків у 2014 р. в порівнянні із 2011 р. обсяг активів банків на кінець 2014 р. склав 1316 млрд. грн, що на 262 млрд. грн більше у порівнянні із 2011 р. [6]. Для порівняння, обсяг активів страхових компаній, які в свою чергу займають провідну позицію за обсягом активів у секторі небанківського посередництва у 2014 р. становив лише 70,2 млрд. грн [5]. Проте, вкрай складна макроекономічна та соціально-політична ситуація в Україні відобразилася негативним чином і на стані

банківської системи України. Так, негативним є факт отримання банками за результатами діяльності 2014 р. від'ємного фінансового результату, збитковості активів на рівні 4,07 % та збитковості капіталу – 30,46 % [6].

Небанківське фінансове посередництво в Україні переважно представлене страховими компаніями, лізинговими компаніями, ломбардами, факторинговими компаніями, кредитними установами та недержавними пенсійними фондами. Станом на 31.12.2014 р. в Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 382 страхові компанії (обсяг активів 70,2 млрд. грн), 477 ломбардів (обсяг активів 1,7 млрд. грн), 267 лізингових компаній (вартість договорів фінансового лізингу укладених за звітний період становила 58,3 млрд. грн), 415 фінансових компаній (обсяг активів 51,2 млрд. грн), 264 фінансові компанії які мають право надавати послуги фінансового лізингу (вартість укладених договорів 23,5 млрд. грн) [5].

Пріоритетність банківської діяльності в порівнянні із небанківським фінансовим посередництвом пов'язане не лише із дещо вищим рівнем довіри до банківських установ та можливістю надання широкого спектру послуг, а в першу чергу, із відсутністю завершеної законодавчої та нормативної бази щодо регулювання діяльності небанківських посередників, недосконалим організаційним та економічним механізмом їх функціонування, низькою питомою вагою активів у ВВП, недосконалим захистом інтересів клієнтів. Важливим аспектом розвитку фінансового посередництва є важливість їх функціонування на засадах прозорості діяльності й конкуренції, цілісності та централізації.

Висновки. Систематизація наукових підходів що стосуються сутності та значення фінансового посередництва дали можливість сформулювати власне бачення даного терміну, так під фінансовим посередництвом слід розуміти опосередковану діяльність фінансових установ, що ґрунтується на залученні та розміщенні фінансових ресурсів з метою задоволення потреб суб'єктів господарювання та стимулювання розвитку економіки в цілому на основі управління капіталом в процесі реалізації фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Васенко В. К. Фінансове посередництво : колект. монографія / В. К. Васенко . – Черкаси : Вид-во ПП Чабаненко Ю. А., 2009. – 450 с.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Еш С. М. Формування фінансового посередництва на ринку фінансових послуг / С. М. Єш // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 2 (1). – С. 226 – 230.
4. Зимовець В. В. Фінансове посередництво : навч. посіб. / В. В. Зимовець, С. П. Зубик. – К. : КНЕУ, 2004. – 288 с.
5. Національна комісія що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Огляд ринків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.htm>
6. Офіційний сайт Національного банку України – Монетарний огляд

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

7. Савлук М. І. Гроші та кредит : підруч. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. – К. : КНЕУ, 2006. – 744 с.

8. Унинець-Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч. посіб. / В. П. Унинець-Ходаківська ; Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

9. Чеберяко О. В. Економічна сутність та призначення фінансових посередників в Україні / О. В. Чеберяко, А. Б. Лобода // Бізнесінформ. Економіка. Фінанси, грошовий обіг і кредит. – 2014. – № 3. – С. 334 – 340.

10. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : [монографія] / І. О. Школьник. – Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.